

**КОЛДОНМО МАТЕМАТИКАНЫН, ИНФОРМАТИКАНЫН ЖАНА
МЕХАНИКАНЫН КӨЙГӨЙЛҮҮ МАСЕЛЕЛЕРИ**
**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРИКЛАДНОЙ МАТЕМАТИКИ,
ИНФОРМАТИКИ И МЕХАНИКИ**
**TOPICAL ISSUES OF APPLIED MATHEMATICS,
COMPUTER SCIENCE AND MECHANICS**

Алиева Ч.М.

**ЭКОНОМИКАЛЫК КОЛЛЕДЖДЕРДИН СТУДЕНТТЕРИНИН ЭЭ БОЛУУЧУ
КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮКТӨРҮНҮН БАГЫТТАРЫ**

Алиева Ч.М.

**НАПРАВЛЕНИЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФОРМИРУЮЩИХСЯ
У СТУДЕНТОВ ЭКОНОМИЧЕСКИХ КОЛЛЕДЖЕЙ**

Ch.M. Alieva

**FIELDS OF COMPETENCIES EMERGING FROM THE
STUDENTS OF ECONOMIC COLLEGE**

УДК: 37.52/17

Билим берүү стандартында студенттерде компетенттүүлүктүн белгилүү тобун өнүктүрүүнү көздөйт. Макалада, илимий изилдөөлөрдү талдоонун негизинде, компетенттүүлүктүн маңызы ачылып берилип, конкреттүү ишмердүүлүктөргө зарыл болгон билимдердин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн көптүгү деген жыйынтыктар чыгарылып, анын багыттары негизделип берилди.

Негизги сөздөр: компетенция, компетенттүүлүк, болочок экономист, математикалык компетенттүүлүк, интегралдаштыруу, кесиптик ишмердүүлүк.

Стандарты образования направлены на развитие совокупности компетентностей студентов. В статье анализируются научные исследования, раскрывается смысл компетентности, как совокупности знаний, умений и навыков необходимых для конкретной деятельности, обосновывается его направления.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, будущий экономист, математическая компетентность, интегрирование, профессиональная деятельность.

Education standards aimed at developing students' competencies together. The article analyzes the research, revealed the meaning of competence as a combination of knowledge, skills and abilities required for specific activities justified by its direction.

Key words: competence, competence, future economist, mathematical competence, integration, professional activity.

Азыркы коомдун талабы активдүү, креативдүү, жамаат менен иштей билген, өз алдынчалуу, мобилдүү, атаандаштыкка жөндөмдүү сыяктуу сапаттарга ээ болгон жаңы адистердин пайда болуусун талап кылат. Билим берүү стандартына болгон жаңы көз караш студенттерде компетенттүүлүктүн белгилүү бир топтомун өнүктүрүүнү көздөйт. Компетенттүүлүк деген эмне? Буга карата ар кандай ыкмалар бар. Бул түшүнүктүн бар трактоочуларын карап

көрөлү. “Чет элдик сөздөрдүн кыскача сөздүгүндө” төмөнкү аныктама келтирилет: “компетенттүү (лат. competens, competentis - тиешелүү, жөндөмдүү) - белгилүү бир аймакты билүүчү, жол баштоочу; өзүнүн билими же ыйгарым укуктары боюнча бир нерсени жасоочу же чечүүчү; бир нерсени талкуулоочу”. Психологиялык адабиятта, тактап айтканда практик психологдун сөздүгүндө социалдык-психологиялык компетенттүүлүк түшүнүгү ачылып берилет, “... компетенттүүлүк индивид баарлашуу системасын өзөштүргөндөн кийин жана биргелешип иш алып барууга кошулгандан кийин калыптанат”.

Компетентция түшүнүгү көбүнчө төмөндөгүлөрдү белгилөө үчүн колдонулат:

- даярдалгандыкты билдирүүчү билим берүүчү тыянакты, методдорго, коюлган маселени чече алуу мүмкүнчүлүгүнө, иш-аракеттердин каражаттарына реалдуу ээ болууну;

- тиешелүү процессти өзгөртүп түзүү максатына мүмкүнчүлүк берүүчү билимдер, билгичтиктер жана көндүмдөргө ээ болуусу;

- кесиптик иш-аракетти аткарууга жана белгилүү жыйынтыкка жетүүнү камсыздаган мүнөздөрдүн көптүгү (жүйөлөр, ынануулар, баалуулуктар);

- адистин компетенттүүлүктүн жарыяланган талаптарына туура келүүсү.

Мына ошентип, компетенттүүлүктүн бардык аныктамалары үчүн жалпы болуп, аны, инсандын сапаты катарында түшүнүү, индивиддин ар кандай маселелерди чечүүгө потенциалдык жөндөмдүүлүктөрү, конкреттүү кесиптик иш-аракетти ишке ашыруу үчүн зарыл болгон билимдердин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн көптүгү эсептелет.

Компетенттүүлүк:

- адамдын күнүмдүк жана кесиптик кенен спектрдеги жагдайлардагы жүрүм-туруму; бүтүрүү-

чүнү даярдоонун сапатынын интегралдашкан мүнөздөмөсү, билим берүүнүн жыйынтыгынын категориясы;

- идеалдуу жана нормативдүү мүнөздөмө, бир кесипке бириктирилген адамдар кабардар болгон кандайдыр-бир билимдердин алдын-ала аныкталган аймагы [1].

Компетенттүү адистерди даярдап чыгаруу үчүн аларды кесипке багыттап окутуу зарыл. Кыргызстанда математиканы окутууда кесипке багыттап окутуу проблемаларына И.Б. Бекбоев, Ш.А. Алиев, К.М. Төрөгелдиева ж.б. окумуштуулардын изилдөөлөрү арналган. Аты аталган окумуштуулардын бир катар илимий иштери жогорку деңгээлдеги адистерди даярдоо проблемаларына арналган [5].

К.М. Төрөгелдиева өзүнүн изилдөөлөрүндө, кесиптик даярдыктын коомго ылайык деңгээлин камсыз кылуу үчүн: биринчиден, каралуучу тармактагы билимдерди камтый турган маалыматтарды кеңейтүү менен берилүүчү мазмундун деңгээлин жогорулатуу максатын коюу керек, экинчиден, кесиптик ишмердүүлүккө даярдоодо ар бир студенттин инсан катары жекече өзгөчөлүктөрүн жана мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу зарыл деп белгилейт [4].

Компетенттүүлүктүн маңыздуу белгилерине төмөнкү критерийлердин комбинациясы аныктаган деңгээлдерди кошушат: билимдерди жана билгичтиктерди өздөштүрүү деңгээли (билимдердин жана билгичтиктердин сапаты); билимдердин жана билгичтиктердин диапозону жана кеңдиги; атайын тапшырмаларды аткаруу жөндөмдүүлүгү; өз ишин рационалдуу уюштуруусу жана пландаштыруусу; стандарттык эмес учурларда билимдерин колдонуу жөндөмдүүлүгү (техниканын, технологиялардын, эмгектин уюштурулушунун жана шартынын өзгөрүүлөрүнө тез көнүшүү) [2]. 1-таблицада компетенттүүлүктүн аныктамалары берилди.

1-таблица

Компетенттүүлүктүн аныктамалары

Автору	Аныктамалары
1	2
Безрукова В.С.	“... кесипкөй сабаттуу ой толгоолорун, баа берүүсүн, ой-пикирин айтууга мүмкүндүк берүүчү билимдерге, билгичтиктерге жана көндүмдөргө ээ болуу”
Бермус А.Г.	«... инсандык, предметтик жана инструменталдык өзгөчөлүктөрдү жана компоненттерди интеграциялоочу системалуу бирдиктүүлүк»
Емельянов Ю.Н.	«Компетенттүүлүк – бул индивидге өзүнүн жөндөмдөрүнүн жана статусунун чегинде коомдо ийгиликтүү функциялануусуна мүмкүндүк берүүчү активдүүлүктүн социалдык жана индивидуалдык формаларына окутулгандыктын деңгээли»
Зеер Э.Ф.	Кесиптик иш аракетинин продуктивдүү аткарылышын камсыздоочу аракеттердин жалпыланган ыкмасы, т.а. адамдын практикада өзүнүн компетенттүүлүгүн

	реализациялай алуу жөндөмдүүлүгү. Компетенттүүлүктүн структурасына ишкердиктик билим, билгичтиктер жана көндүмдөрдөн сырткары, мотивациялык жана эмоционалдык – эрктик сфераны кошот, компетенттүүлүктүн маанилүү компоненти катары - адам өздөштүргөн кээ бир иш-аракеттерди, ыкмаларды жана маселелерди чечүүнүн аргаларын бирдиктүүгө интеграциялоо- тажрыйба эсептелет.
Зимин В.Н.	Кесиптик иш-аракеттин билимдерин, билгичтиктерин жана көндүмдөрүн өздөштүрүү деңгээлин чагылдырган, ошондой эле адамдын жашай билүү, коомдо эффективдүү аракет кылуу билгичтиктерин чагылдырган инсандык кесиптик-интегралдык мүнөздөмөсү.
Зимняя И.А.	Компетенттүүлүк «адамдын жашоосундагы социалдык-кесиптик тажрыйбасына өздүк жана интеллектуалдык шартталган, билимдерине негизделген катары». Билим берүү процессинин акыркы натыйжасы.
Огарев Е.И.	«...компетенттүүлүк – бул баа берүүчү категория, ал адамды адамдын жөндөмдүүлүктөрүн өстүрүү ага квалификацияланган жумушту аткарууга мүмкүндүк берет, көйгөйлүү кырдаалдарда жооптуу чечимдерди кабыл алууга, коюлган максаттарга рационалдуу жана ийгиликтүү жетүүгө алып келүүчү адистештирилген иш-аракеттин субъекти катары мүнөздөйт».
Плужник И.Л.	Кесиптик компетенттүүлүк – жөндөмдүүлүк калыптанган жүйөлөрдүн, инсандык сапаттардын негизинде иш-аракеттерди чыгармачыл аткаруу, кесиптик аймакта жүрүм-турумдун нормативдик-кабыл алынган үлгүлөрүн колдоно билүү билгичтиктери.
Хуторской А.В.	Окуучуну даярдоодогу, анын билимдерин, билгичтиктерин жана ишкердик ыкмаларын дисциплиналар аралык суроолордун айланасында ойлонуп колдоно алуу жөндөмдүүлүгү менен байланышкан сапатынын билим берүүчүлүк – интегралдык мүнөздөмөсү.
Шорт Э.	«компетенция – бул өзгөрүп турган айлана чөйрөнүн шартында кырдаалга ээлик кылуу, бул чөйрөнүн таасирине жооп кайтаруу жөндөмдүүлүгү жана аны өзгөртө билүү.

Жогорудагы изилдөөлөрдөн, компетенттүүлүк – бул берилген компетенциянын чегинде максатка жетүү үчүн инсандын билимдеринин, жөндөмдүүлүктөрүнүн жана субъекттик касиеттеринин өз ара аракеттенүүсүнүн багытталган процесси, деген жыйынтык чыгарабыз.

“Компетенция жана компетенттүүлүк бири-бири менен өз ара тыгыз байланышта компетенттүүлүктүн деңгээли (квалификация) анын компетенциянын талаптарына туура келүүсүнөн көз каранды. Компетенцияны маселени коюучу, жумуш берүүчү, жетекчи аныктайт, ал эми компетенттүүлүк окутуу про-

цессинде калыптанат жана кесиптик ишкердүүлүктө ишке ашырылат жана өнүктүрүлөт” [1].

Компетенттүүлүк мамилени чегинде алып карасак бүтүрүүчүнүн математикалык даярдыгынын сапаты математикалык компетенттүүлүгү менен аныкталат. Математикалык компетенттүүлүк – математиканы окутууда алынган билимдердин көптүгү, математиканын предметтик талаасынан сыртта жаткан маселелерди чыгарууда аларды колдоно билүү тажрыйбасы жана методдору, ошондой эле алынган математикалык билимдерге, тажрыйбаларга жана өзүнө бул билимдерди жана тажрыйбаларды алып жүрүүчү катарында баалуу мамиле жасай алуусу. Мына ошентип, математикалык компетенттүүлүк – бул мамлекеттик стандартта кесиптик жана жалпы маданияттык компетенциялардын комплекси түрүндө берилген кесиптик компетенттүүлүктүн математикасынын предметтик аймагына болгон проекциясы. Математиканы сапаттуу окутууга жетишүүгө багытталган математиканы окутуунун ар кандай ыкмалары бар. Математиканы окутуунун теориясы жана методикасы боюнча акыркы он жылдыкта жүргүзүлгөн изилдөөлөрдө үч ири багыттар бөлүнүп каралат: контексттик окутуу, математиканын дисциплиналар аралык байланышын реализациялоо, математиканы окутууда эсептөө техникасын колдонуу. Математикага окутуунун методикаларын контексттик, дисциплиналар аралык, предметтик-маалыматтык ыкманын негизинде реализациялоо студенттердин окутууда болочок кесиптик ишмердүүлүгүнүн элементтерин моделдештирүүнү карарын белги-

лей кетүү керек. Математика башка илимдердин арасында өзгөчө орунду ээлейт, моделдештирүүнүн универсалдуу тили болуп саналат жана бардык тармактар боюнча билимдерди өздөштүрүүгө жана калыптандырууга сезилээрлик салым кошот. Математиканын тиркемелери ар түрдүүлүгү менен айырмаланат, алардын көпчүлүгүнүн негизинде экономикалык-математикалык методдор жана моделдер жатат. Моделдештире алуу билгичтиги жогорку квалификациялуу адис-экономисттин эң керектүү инструменти, практикалык кесипке-багытталган маселелерди чыгаруу каражаты болуп эсептелет жана болочок экономисттердин кесиптик жана математикалык компетенттүүлүктөрүн калыптандырууда маанилүү ролду ойнойт [3].

Адабияттар:

1. Зеер Э.Ф. Компетентный подход к образованию // Образование и наука. 2005. №3.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования [Электронный ресурс]/И.А. Зимняя//Интернет-журнал «Эйдос». – [Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/>].
3. Манушкина М.М. Формирование математической компетентности студентов направления подготовки “Прикладная информатика” на биоинформационной основе: Автореф. дисс. к.пед.н. - Красноярск, 2013. - С. 4-10.
4. Төрөгелдиева К.М. Кыргыз Республикасында келечектеги математика мугалимдерин даярдоонун илимий-методикалык негиздери: дисс. д-ра канд. пед. наук: /К.М.Төрөгелдиева. - Бишкек, 2008. - 375-б.

Рецензент: к.пед.н., доцент Сагыналиева Н.К.